

A feltételes mód és a felszólító mód használata a kései ómagyarban

Kántor Gergely

Előadásom célja megvizsgálni és bemutatni, hogy az igei állítmányok esetében milyen módválasztási tendenciák figyelhetők meg a kései ómagyarban (különös tekintettel a Jókai-kódexre; ld. pl. E. Abaffy 1992), és ezek mennyiben térnek el a mai magyar nyelvtől. Ehhez azokat a mellékmondatokat vizsgálom meg, amelyek feltételes vagy felszólító módjellel ellátott ígét tartalmaznak. Áttekintem a leggyakoribb mellékmondat-típusokat, és beszámolok arról, hogy milyen megoszlásban jelenik meg a feltételes és a felszólító mód az egyes osztályokon belül. Vizsgálatom kontrasztív jellegű, mert a kódexekben rögzített nyelvállapot és a mai magyar nyelv nyelvtanának egymásra vetítését végzem el. Egyes forrásokban, így például a Jókai-kódexben található nyelvi eszköztár alkalmanként bár furcsának tűnhet, egyik alapfeltevésem az, hogy a többször előforduló formák nem lehetnek szisztematikus tévesztések, hanem grammatikailag helyesnek minősülnek még akkor is, ha stilisztikailag talán kifogásolhatók.

A mai magyar módválasztást bővítményi mellékmondatok esetében a főmondati predikátum veridikalitása határozza meg, vagyis az a tulajdonsága, hogy implikálja-e a mellékmondat igazságát a főmondat igazsága (Tóth 2005, 2006a, 2006b), szabad határozói mellékmondatok esetében pedig kimutatható, hogy a kontextus számára aktuális világ szempontjából történő reális/irreális megkülönböztetésnek szintén fontos szerepe van (Klemm 1931, Tompa 1962, Pataki 1984, Farkas 1992). Ezeket az sajátosságokat vizsgálom meg kései ómagyar forrásokban is. Amellett fogok érvelni, hogy (a) a felszólító mód alkalmazhatósága a veridikalitás és a reális/irreális megkülönböztetés szempontjából a Jókai-kódex óta nem változott, viszont (b) az ómagyarban a feltételes mód alkalmazhatóságának nem voltak korlátai a veridikalitás vagy a reális/irreális megkülönböztetés szempontjából, míg a mai magyarban nemveridikális főmondati predikátumok által szelektált, illetve morfoszintaktikailag ezekkel párhuzamos mellékmondatokban, továbbá reális mellékmondatokban a feltételes mód már nem alkalmazható.

Az előadás első részében rövid áttekintést nyújtok a mellékmondatok típusairól, majd a leggyakoribb osztályokat vizsgálom meg közelebbről. Ezt követően rátérek a veridikalitás és a reális/irreális megkülönböztetés magyarázatára, végül pedig a korábbiakra hivatkozva bemutatom a nyelvi különbségekre vonatkozó feltevésemet.

Hivatkozások:

- E. Abaffy Erzsébet (1992) Az igemód- és igeidő-rendszer. In: Benkő Loránd szerk. *A magyar nyelv történeti nyelvtana III/1*.
- Farkas Donka (1992) Mood Choice in Complement Clauses. *Approaches to Hungarian* 4: 207-225.

- Klemm, A. (1931) A magyar igealakok használata. *Magyar Nyelv* 27: 25-31.
- Tompa, J. szerk. (1962) *A mai magyar nyelv rendszere II. Leíró nyelvtan. Mondattan.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tóth Enikő (2005) Az alárendelt mellékmondatbeli kötő-, ill. felszólító módról. *LINGDOK* 4: 181-200.
- Tóth Enikő (2006a) *A Semantic Approach to Mood Choice in Complement Clauses with Special Reference to Hungarian.* Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Tóth Enikő (2006b) Az alárendelt mellékmondatbeli módválasztásról. *LINGDOK* 5: 181-200.
- Pataki, P. (1984) A francia subjonctif és a magyar kötőmód. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XV: 207-218.